

Dragor Nehri'nin Taşıdığı Deyimler

OKT. FİLİZ MEHMETOĞLU*

Öz

Bu çalışmanın konusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski sancaklarından olan Manastır'ın (Bitola) ortasından geçen Dragor Nehri'nde yaşanmış gerçek olaylar sonucu meydana gelmiş deyimler oluşturmaktadır. Amaç, deyimlerin oluşmasında coğrafyanın etkisini Makedonya'daki bir nehir örneği üzerinden ortaya koymak iken ikincil bir amaç da deyimlerin ilginç oluşum hikâyelerini, hikâyelerin karakterlerini Türk diline kazandırmaktır. Tarama, çeviri ve analiz yöntemleri kullanılan bu çalışmanın odağını çeviri oluşturmaktadır. Çalışmanın Türk ve Makedon deyimleri arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapacak araştırmacılara öncülük etmesi ve faydalı olması umulur.

Anahtar sözcükler: Makedon Deyimleri, Dragor Nehri Hikâyeleri, Manastır, Bitola, Makedon Dili

IDIOMS CARRIED BY THE DRAGOR RIVER

Abstract

This study focuses on idioms formed as a result of true events that took place around the Dragor River, passing through the city of Bitola, once a province of the Ottoman Empire. The aim is to reveal the role of geography in the formation of idioms, using the example of a river in Macedonia. A secondary aim is to contribute to Turkish language by documenting idioms' interesting formation stories and the characters of these stories. The study has review, translation, and analysis methods. However, the main method is translation. It is hoped that this study will lead and be useful for researchers who will make comparative studies between Turkish and Macedonian idioms.

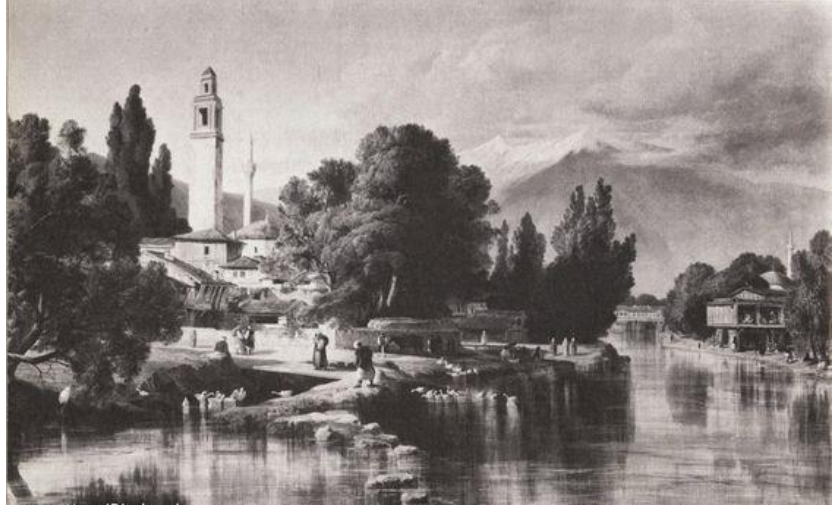
Keywords: Macedonian Idioms, Dragor River's Stories, Monastery, Bitola, Macedonian Language

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli askeri, diplomatik, dinî ve ticari şehir merkezlerinden olan Manastır'ı (Bitola) ikiye ayıran Dragor Nehri'nde tarih içerisinde vuku bulmuş olan gerçek olayların sonucunda oluşmuş ve üstelik sadece Makedon edebiyatının kayıtlı bir parçası olarak kalmayıp, gündelik hayatta, gündelik konuşma dilinde kullanılan deyimler ortaya çıkmıştır.

* İstanbul Üniversitesi, mehmetoglufileliz@gmail.com, [orcid.org/ 0000-0001-2345-6790](https://orcid.org/0000-0001-2345-6790)
Gönderim tarihi: 20.07.2018 Kabul tarihi: 18.08.2018

Dragor Nehri ile ilgili Makedon dilinin, özellikle de Manastır (Bitola) ve çevresinin diyalektine girmiş olan bu deyimlerin oluşum hikâyeleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Tarama ve analiz kullanılan yöntemler olmakla birlikte, çalışmanın odak noktasını çeviri oluşturmaktadır.

Dragor Nehri ve Saat Kulesi, Edward Lear, 1848

Yararlanılan kaynaklar arasında konu ile ilgili literatürde mevcut basılı çalışmalar oldu[ğu kadar, aynı zamanda bunlardan bazılarını Manastır (Bitola) yerel tarihini çalışan, Makedon Dili profesörlerinden Aleksandar Steryovski'i derlemiştir. Görgü tanıklarından derlediği sözlü içerikler de mevcuttur.

Slav literatüründen deyim tanımı ile ilgili kısa bir alıntı yapıldıktan sonra Dragor Nehri ile ilgili deyimler ve her bir deyim altında da onun oluşum hikâyesi verilmiştir.

DEYİM KAVRAMI ÜZERİNE

Çalışmanın konusunu oluşturan Makedonya'daki Dragor Nehri üzerine oluşmuş deyimler ve hikâyelerine geçmeden önce deyim kavramı ve deyimlerin sınıflandırılması üzerine değinilecektir.

Deyimler, genellikle atasözleri ile karıştırılmaktadır. Deyimler ya da "tabirler" Elçin' in ifadesiyle "asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler" (1986: 642) veya Aksoy'un ifadesiyle "Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları"dır (1984: 49).

Elçin, deyimleri, yaygınlıklarına ve kullanım durumlarına göre dört gruba ayırmıştır:

1. Genel olanlar (Sözlü kullanıştakiler ve yazıya geçenler),
2. Bölge karakteri gösterenler,
3. Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar,
4. Eskiden kullanılıp bugün unutulmuş olanlar (1986: 644).

DRAGOR NEHRİ SÖZLÜ DEYİMLERİ VE OLUŞUM HİKÂYELERİ

Deyimler de hayır dualar ve beddualar gibi gündelik konuşma diline kolayca girebilen, dili tamamlayan ve süsleyen bir çeşit kısa folklor formlarıdır. Deyimler, daha ziyade söz öbeklerinden oluşmaktadır veya metafor olarak formüle edilmiş cümlelerdir. Atasözlerine yakın olmakla birlikte, yerel karaktere sahip olmaları sebebi ile bilgelik içeren aforizmaların aşamasına ve anlamına ulaşamamışlardır. Sürekli olarak doğmakta ve ölmektedirler (Pesić 1984: 90).

Dragor Nehri ile ilgili de bu tür deyimler mevcuttur:

1. *“Haydi oradan, sen bana Dragor’un nereden aktığını söyleyeceksin!”*

Deyimin anlamı, genel olarak bilinen işlerle ilgili, gereksiz açıklama yapılmasıdır. *‘Sen, babama onun kendi bildiklerini söyleyeceksin!’* ile benzer. Yani bilene, ona ait konular hakkında başkasının bilgi vermesi durumunda kullanılır (Sterjovski 2009: 362).

2. *“Goşe¹ çekil, düşeceksin!”*

Her ne kadar burada Dragor Nehri geçmese de nehirle ilgisi var. Bu deyim Manastır kenti kökenli değil, kökeni ve halen kullanıldığı yer Lavci (Lavtsi)² köyüdür. Burada söz konusu edilen, olası tehlikeleri göz ardı eden kişidir.

Deyim, iki dünya savaşı arasında oluşmuş; Dragor’un sol kıyısında, belediye meclisi ile Lenski köprüsü arasında, nane, biber, maydanoz, karadut ve diğerlerinin satıldığı daimi pazarda oluşmuş. Lavtsi köyünden Goşe isimli bir zat, eşi pazara giderken ve pazarda çalışırken kendisine eşlik etmekte imiş. Hanımı oturuyormuş, kendisi ise ayakta durmaktaymış. Bir ara sıkıntıdan, vücut ağırlığını parmaklarından topuklarına vererek ileri geri sallamaya başlamış. Eşi, nehrin kenarından çekilmesi ve sallanmayı kesmesi için birkaç defa uyarılmış. Çünkü nehre düşme tehlikesi varmış. Bu olay vukû bulmuş. Şans eseri, Dragor’a henüz sular gelmemiş, Goşe ise sadece ıslanmakla kalmış, ciddi ve kalıcı bir şey olmamış (Vasilevski’den derleyen Sterjovski 2009: 362).

Bugün Dragor Nehri

3. *“Dragor’da atık yiyecek aramayasın?!”*

Dragor’un aşağı tarafı, fakirlerin yiyecek temininde önemli bir kaynakmış. Sel bastığı zaman, aşağıdaki akıntı yerinde, karpuzlar, domatesler, biberler ve daha neler neler sürüklenirmiş. Fakat sadece sel baskınlarında değil, aynı zamanda günlük olarak da aynı ürünler bulunabilirmiş; satıcılar işe yaramayan malları Dragor’a atarak onlardan kurtulmaktarmış. Fukaralar hemen her gün sefere çıkar gibi, yürüyerek, bu atık yiyeceklerin peşine düşüyorlarmış. Bu şekilde beslenenlerden biri de Genimahalleli, Trene Voyvoda veya Trenko Voyvoda imiş. Bugünkü Dame Gruev sk. No: 145 (veya 147)’de yaşıyormuş. Aktaran Kiril Traykovski: *“İri yarı, benli (benleri*

¹ Makedon erkek ismi.

² Manastır köylerinden.

olan), 70 yaşlarında, neredeyse her mevsim uzun, siyah veya kahverengi bir palto giyiyordu; zorunlu olarak dizi dizi, İlindene³ katıldığı ayaklanmadan olan madalyaları takıyordu. Kendisi hakkında, İlindene katılmış bir isyancı olduğu konuşuluyormuş. İşte, sağ ve sağlıklı kalmayı başarmış, fakat evlenmemiş, şimdi de yeterince zorlu, yoksul ve terk edilmiş olarak yaşıyormuş. Hemen rayların oradaki çöplüğe veya Dragor'un taşıdığı: ezilmiş elmalar, armutlar, çatlamış karpuzlar, portakallar, limonları toplamaya sıklıkla gidiyordu. İşte, nehir kenarında veya çöplükte bulduğu şeyleri (onları taşıyanın ismine göre) atıklara isim koyduk. Böylece şu deyim doğdu: '*Nereye gidiyorsun, Bale, Dragor'da trenine aramaya mı?*' veya '*Bugün bulunacak trenine var mı çöplükte*'; canlı bir anının hatırlanması sırasında söylendi bunlar (Trajkovski 'den derleyen Sterjovski 2009: 362).

4. "*Dragor getirdi, Dragor götürdü.*"

Yatıştırıcı tekrar eden geçicilik anlamı var (Sterjovski 2009: 362).

5. "*Dragor'un ne kadar çok var senin gibileri görmüşlüğü...*"

Konuşmalarda, biri kendini akıllı ve bilgili göstermeye çalıştığı zaman, özellikle de karşısındaki çok daha bilgi sahibi iken kullanılmaktadır bu deyim (Sterjovski 2009: 362).

6. "*Dragor geri dönmeyecek.*"

'*Endişe etme, büyük zarar değil*' ile benzer bir anlamı var (Dimovski'den derleyen Sterjovski 2009: 362)⁴.

7. "*Git, Dragor'da boğul!*"

Burada tatlı sert biçimde eleştirilen kişi, başının çaresine bakamamayı, uyanık olamamayı ve kaçırılmış şansının olduğu ifade etmek için kullanılıyor (Sterjovski 2009: 362).

8. "*Dragor⁵ onu yıkamıyor!*"

Kişi o kadar büyük utanç yüklenmiş ki, hiçbir şeyin bunu silemeyeceği, deyimim temel anlamını oluşturmaktadır (Sterjovski 2009: 362).

9. "*Dragor, vergisini aldı!*"

Dragor Nehri'nde bir trajedi meydana geldiği zaman kullanılmaktadır. Bu deyimim temeli, insanlardan kurban isteyen nehirlerin sahipleri olduğuna dair halk inançlarına dayanmaktadır. Ve diğerleri... (Sterjovski 2009: 362).

³ İlinden İsyanı, Ağustos-Kasım 1903 tarihleri arasında Makedonya'da Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İç Makedon Devrimci Örgütü tarafından gerçekleştirilen bir isyandır.

⁴ \or li Dimovski-Colev isimli kişi, babasının sıklıkla bu deyimini, birisini, büyük zarar olmadığı, önemsiz olduğu konusunda ikna etmeye çalıştığında kullandığını ifade etmiş.

⁵ Erkek cinsi için söylenmiş.

ANALİZ

Manastır kentinin ortasından geçen Dragor Nehri ile ilgili, daha doğrusu adı geçen nehirde gerçek olaylar sonucu (son deyim hariç) oluşmuş toplamda dokuz tane deyim tespit edilmiştir.

Dokuz adet deyimden sekizinde Dragor Nehri'nin adı geçmektedir. Fakat tamamının hikâyesinde Dragor Nehri baş aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu deyimler olumlu, tatlı sert biçimde teşvik edici olarak karşımıza çıkarken, 8. ve 9. deyimler ise büyük utanç ve trajik olayları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Diğer deyimlerden farklı olarak 9. deyim, gerçek bir olaydan değil de bir halk inanışından doğması bakımından da oldukça ilginç ve dikkate değerdir.

Deyim tanımı üzerine bölümünde Elçin tarafından deyimlerin, yaygınlıklarına ve kullanım durumlarına göre dört gruba ayrıldığı belirtilmişti. Buna göre çalışmada sözü edilen deyimlerin bu ayrıma göre değerlendirildiğinde ilki *genel olanlar (sözlü kullanıştakiler ve yazıya geçenler)* hariç diğer üç maddedeki *bölge karakteri gösterenler, Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar, eskiden kullanılıp bugün unutulmuşlar* özelliklerin aynen geçerli olduğu görülmektedir. Sözü edilen deyimlerin bazıları eskiden kullanılmalarına rağmen bugün unutulmuşlardır.

Sonuç olarak denilebilir ki bu çalışma ile nehirler, dağlar ve benzeri coğrafi değerlerle ilgili oluşmuş deyim, atasözü, söz öbekleri gibi formların çalışılması, dil-edebiyat-coğrafya üçgenindeki ilişkiye dikkat çekmesi umulur.

KAYNAKÇA

1. Basılı kaynaklar

Aksoy, Ömer Asım, (1984). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Elçin, Şükrü, (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Pismeno soop{tenie na prof. d-r Kiril Trajkovski; Zemeno od Sterjovski, Aleksandar, (2009). *Bitola Rekata Dragor*. Bitola: Op{tina Bitola.

Radmila Pesić, Nada Milosević-Đordević, (1984). *Narodna knjizevnost*, Beograd: Vuk Karadžić.

Soop{tenie na \or|i Dimovski-Colev; Zemeno od Sterjovski, Aleksandar, (2009). *Bitola Rekata Dragor*. Bitola: Op{tina Bitola.

Soop{tenie na Mi{ko Vasilevski, penzioner od Bitola, po poteklo od selo Lavci. Zemeno od Sterjovski, Aleksandar, (2009). *Bitola Rekata Dragor*. Bitola: Op{tina Bitola.

Sterjovski, Aleksandar, (2009). *Bitola Rekata Dragor*. Bitola: Op{tina Bitola.

2. Sözlükler

Makedonsko-Turski i Tursko- Makedonski = Makedonca-Türkçe ve Türkçe-Makedonca Cep Sözlüğü.
(t.y.). Mücahit Korça (Haz.), İstanbul: Fono.

Makedonsko-Turski Re~nik = Makedonca-Türkçe Sözlük, (1967). Mile Körveziroski, Kevser Seyfullah (Haz.). Skopje: Prosvetno Delo.

Pravopis na Makedonskiot literatüren jazik, (2007). Todor Dimitrovski (Red.). Skopje: Prosvetno Delo.

Re~nik na makedonskiot jazik: so srpskohrvatski tolkuvanja: 3 toma, (1994). Bla`e Koneski (red.). Skopje: Detska Radost.

3. Elektronik kaynaklar

<http://tdk.gov.tr> (Eriřim: tüm çalışma boyunca, 2016, 2017).